Türk-Amerikan ilişkisinde buzlar eriyor mu?

Başlıktaki soruya “evet” demek için erken ama küçük, mütevazi, kısmi, belki geçici ve kırılgan da olsa bir hareket de yok değil. Taraflar sürekli anlaşmazlık üreten ilişkiye yeni müspet bir şey katılmazsa iplerin kopabileceğini idrak etmiş olabilir artık. Tabii bu idrak ille de ve tek başına ilişkiyi toparlamak için yeterli de değil.

Geçen hafta ABD elçisi “istenmeyen kişi” ilan edilmek üzereydi. Şimdi ABD Başkanı ile trafiği sıkışık bir zirvede uzunca sayılabilecek bir görüşme olumlu. Biden’ın vücut dilinde de ne kadar anlamlı bilinmez ama bir değişiklik var gibi. Ama ilişkideki temel problemler ve çelişkiler de duruyor: 1) ABD hala PKK/PYD’yi desteklemeye ve korumaya devam ediyor, 2) fetö lideri ve (on)binlerce üyesini ülkesinde tutuyor, 3) Türkiye’ye yönelik adı konmuş konmamış ambargolar hala yürürlükte, 4) ABD Ankara’nın birçok problemli olduğu aktörü hatta hasımı sözlü ve hatta fiili destekliyor, 5) Kongre’den, medyadan, yönetimden, düşünce kuruluşlarından Ankara aleyhine demeç, karar, yazı, rapor vs çıkmayan gün yok.

Birçok konuda farklı çıkar ve pozisyonlara sahip olmasına rağmen Türkiye ve Rusya bir şekilde konuşmanın ve anlaşmanın ve bunları büyük ölçüde uygulamanın yolunu bulabilirken, Türk Amerikan ilişkisi neredeyse hiç ciro üretmiyor. İlişkinin gündemini aşağıda bahsedeceğimiz F16 konusu hariç neredeyse tamamen farklılık, güvensizlik, çatışma, atışma gibi şeyler kaplıyor.

Zaten atlatıldı diye bakılan Kavala krizi de tam anlamıyla çözülmüş bile değil, muhtemelen sadece donduruldu. İleride ABD’ninki dahil büyükelçiler aynı veya benzer konularda tekrar konuşacaklar mı? Konuşmazlarsa Erdoğan son krizde bir tür başarı kazandığını iddia edebilir. Ya da belki bundan sonra o tür ifadeler Ankara’daki elçilerden değil de başkentlerdeki Dışişleri sözcülerinden gelebilir. Ama artık hukuk, demokrasi ve insan

hakları ilişkinin göbeğinde kendine yer buldu. Biden demokrasiyi, 1) hem içeride yaşanan Trump ve 6 Ocak gibi tecrübeler nedeniyle, 2) hem dışarıda Çin'e karşı farkını ortaya koyabilmek ve Çin'e karşı bir kart olarak kullanabilmek için, 3) mesele ABD'ye birçok aktöre karşı koz verdiğinden, 4) Çin'e karşı bir koalisyonun çimentosu olabileceğinden, 5) Belki kendi de bu konuyu samimi olarak önemsediğinden hep gündemde tutacak gibi.

İlişkiye dönersek, Türkiye Aralık ayındaki demokrasiler zirvesine çağrılacak mı? Çağırılmazsa bunun Erdoğan için ciddi bir prestij kaybı olacağı söylenebilir. (Bunu demek Amerika demokrasi ve insan haklarını her yerde çifte standartsız kovalıyor demek değil elbette). Türkiye dışarıda bırakılırsa Erdoğan buna ani tepkiler verebilir. Veya orada olmayı umarak belki Kavala gibi konularda geri adım atabilir. Krizden hemen sonra kullandığı 'üzerimize düşeni yaparız" gibi ifadelerle bunla açık kapı bıraktı zaten.

Türkiye kesin olmamakla beraber önümüzdeki günlerde Suriye'de askeri bir harekat yapacak gibi görünüyor. Ama bu harekatın coğrafi hedefi henüz netleşmiş değil. Çok sayıda aday var. Acaba Ankara bu ihtimalleri tedavüle, 1) henüz karar veremediği için mi soktu? 2) karşı tarafı tek bir yerde hazırlanmak yerine birçok yerde tedirgin etmek için mi? 3) ABD ve Rusya korumasında olan potansiyel hedeflerin gündeme sokulması, "bak sen izin vermezsen öbürü ile anlaşırım" mesajı mı taşıyor? 4) veya kesin değil ama büyük ihtimalle Rusya ile anlaşarak yapılacak müdahaleden sonra ABD'ye, 'bak ben bununla iş ve ciro yapabiliyorum, seninle olmuyor, ona göre' demek mi amaçlanıyor?

Afganistan'dan çekildikten sonra Amerika'nın Suriye'de bulundurduğu 1000 civarında askerini çekmesi kısa vadede çok düşük ihtimal. Ama bu gücün amacı, ekonomik değilse de diplomatik maliyeti, gerekliliği, fonksiyonu, karşı karşıya olduğu riskler, sürdürülebilirliği gibi sorular ucundan da olsa Amerika'da sorulmaya başlandı. Önümüzdeki dönemde ABD PYD'yi bir şekilde Suriye ile anlaşmaya yönlendirebilir. Veya PYD zaten kendisi için en

uygun seçeneğin bu olduğu sonucuna varabilir. Ankara açısından bakıldığında ise tabii bu tür potansiyel bir anlaşmanın içeriği, nasıl uygulanacağı, Türkiye'nin bu süreci kendi lehine nasıl etkileyebileceği gibi soru ve meseleler olacak. PKK'lılar sınırda kendi üniformalarını çıkarıp Suriye ordusu üniforması giyerek kalacaksa, silahlarını, kumanda kontrol ve hiyerarşilerini, özerkliklerini, manevra özgürlüklerini koruyacaklarsa Türkiye'nin bu tür bir şeye çok olumlu bakması yanlış olur.

Hatta sonuçta bu tür bir anlaşmanın garantörü bir şekilde Rusya olacağı için bu durum Ankara için (tabii arkasında tüm bir Amerikan devleti olsa da) 900 Amerikan askeri engelini ülkede kalıcı olarak konuşlu Rusya ile değiştirmek sonucu yaratabilir. Öte yandan da, Amerika'nın bölgedeki varlığını açığa düşürüp belki de sonlandırabileceği için bunun olumlu tarafları da olabilir. Ayrıca sonuçta Rusya meselelere çok daha akışkan, değişken, pazarlıkçı ve alvere eğilimli şekilde baktığı, bu konularda çok fazla kutsalı olmadığı için daha uygun bir muhatap. Bazen zor ve uzun da olsa, her zaman Türkiye lehine değil gibi görünse de sonunda Putin ile (önceden hazırlığı yapılmış) anlaşmalar müzakere edip sonuca varabiliyorsun. İç siyaset, bürokratik çekişme ("Centcom!"), lobiler, iç kamuoyu ve giderek kemikleşen Erdoğan ve onun üzerinden Türkiye aleyhtarlığı vs gibi komplikasyonlarsa ABD ile ortak bir frekans yakalamayı oldukça zorlaştırıyor.

Önümüzdeki dönemde birçok Arap ülkesi ile ilişkilerini normalleştirme trendinde olan Şam PKK'yı Türkiye'ye karşı kullanmak isteyebilir. Veya Türkiye'nin örgüte yönelik askeri tehdidini PYD'yi yola getirmek için kullanmak isteyebilir. Bu konuda bir de şunu ekleyelim: Amerika ile Çin arasında askeri gerilim arttığında sayısı ne kadar sınırlı da olsa bu bölgede konuşlu her birlik Amerikalı stratejik planlamacılara lüks gibi görünecektir.

F35 olmadı, F16 verelim: Biden F16 konusunda bazı olumlu "sesler çıkarsa" da topu Kongre'ye atmış gibi. O atmasa da Kongre'nin hukuki rolü açık zaten. Henüz bilmediğimiz

şeyse Yönetimin kendisi ikna olursa Kongre'ye ne kadar, ne zaman ve ne karşılığında baskı yapacağı? Türkiye'nin bu süreç için ne kadar beklemesi istenecek? Muhtemelen ABD'nin kendi içinden çıkan, bürokrasiden ve belki de silah şirketi ile beraber koordineli ortaya atılan bu fikir ile Washington Türkiye'yi bir süre daha etki alanında tutup Ankara'nın kendisini üzecek adımlar atmasının önünü kapama enstrümanı yakalamış olabilir. Önümüzdeki dönemde Erdoğan başta Suriye olmak üzere birçok konuda, "bunu yaparsam F16 işi yatar mı" diye kendine soracaktır. F16 konusu olumlu gündem yokluğunda pozitif bir şey olsun diye mi üretildi? Türkiye'yi umutlandırıp belli bir çizginin dışına çıkmasını engelleyecek bir umut olarak mı düşünüldü? Erdoğan bu kulvarda bir ilerleme olmazsa ne kadar süre sonra oyalatıldığını düşünerek başka arayışlara girmeyi deneyecek?

ABD muhtemelen Türkiye'nin F16 almasından mutlu olur. Çünkü bu, 1) ona ciddi para kazandırır, 2) ilişkideki olumsuzluğu bir parça dağıtabilir, 3) NATO'nun bölgede zayıflamasını engeller, 4) Türkiye'nin başka bir yerden uçak almasının önünü kapa(yabili)r, 5) bu yolla Ankara hala önemli ölçüde Batı ve ABD stratejik iklimi ve disiplini içinde kalmış olur, 6) Türkiye'nin birçok dış politika ve hatta belki iç siyaset adımını ABD lehine disipline edebilir. 7) ayrıca F35'ten belirgin derecede daha eski ve geri bir uçak olduğu için İsrail ve Yunanistan'ı da çok tedirgin etmesi gerekmez. 8) Türkiye ile ilişkiler kopmamış olur ve Erdoğan sonrasında yeni bir başlangıç yapmak için imkan olur.

Bir başka konu da, ABD yönetiminin Türk siyasetinin geleceğini nasıl gördüğü. Biden, kesin değil ama büyük ihtimalle gitmesini isteyebileceği Erdoğan'ın içerideki sıkışıklığının azalmasını istemeyebilir. ABD ile başarılı müzakere yapıp "kazanmış" bir Erdoğan sandığa daha güçlü gidebilir. Türk ekonomisinin sıkıntılı hali de ABD'ye pazarlıkta bir avantaj sağlıyor. ABD ile yaşanan krizlerin ekonomik sonuçları Erdoğan'ı içeride zayıflatırken bir yandan da Washington'u Türk siyasetinin malzemesi haline getirme riski taşıyor. Erdoğan ekonomik krizleri Batı'nın sırtına yıkmakta giderek daha az başarılı olacaksa da, ABD'nin

Türk halkını duygusal olarak tamamen kaybetmemeyi önemsemesi doğru olur. Çünkü Amerikan aleyhtarlığı iyice kemikleşirse Erdoğan'dan sonra gelecekler de iktidarda Amerikan yanlısı olmakta zorlanabilirler.

Sonuç yerine mütevazi bir öneri

S400 işi Türkiye'ye epey pahalıya mal oldu. Bir görüşe göre ABD başta programa almasına rağmen Türkiye'nin bu uçağa sahip olmasını zamanla sakıncalı buldu ve S400 sadece bahaneydi. Belki. Ama Türkiye'nin sayıları hiç de az olmayan hasımları F35 uçururken bizim ondan belirgin derecede geri bir sisteme sahip olmamızın ciddi riskler yaratacağı açık. Acaba Türkiye ABD'ye gayriresmi bir şekilde/ortamda da olsa, "S400'den vazgeçersek F35'e (öyle Kongre, süreç, naz, kapris, belirsizlik çekmeden) hızlıca (2 yıl içinde?) geri dönme şansımız nedir?" diye sormalı mı? Sorarsa cevap ne olur? Buna karşı belki içeriden, "o iş bitti, uzatmaya, kanırtmaya, reddedilmeye, kendimizi küçük düşürmeye, boş hayallere kapılmaya gerek yok" denebilir. Belki, "istese bile bize verebileceği uçak yok"tur. "Başta İsrail lobisi böyle bir şeyi engelleyecek çok aktör" olabilir. "O tür bir şey olacaksa bile Erdoğan döneminde olmayacak, ondan sonra da yine çok yüksek ihtimal değil" denebilir. "Türkiye tükürdüğünü yalamaz, hem s400ler çok iyi savunma sistemi, F35'ler kof, bize kendi uçağımıza kadar geçici/sınırlı bir şey yeter" diyenler çıkabilir. Ama yine de, bunu kendini bağlamadan sormanın bir yolu, mantığı, faydası olabilir. Gerçekçilik dünyayı olduğu gibi görmeyi gerektirir. Türkiye'ye çok büyük haksızlıklar yapıldıysa da haklı olmak tek başına yeterli değil. Ankara kendine yapılan yanlışlara karşı kartlarını iyi oynayamadı.

Amerika'nın PKK'yı desteklemek, fetö'yü kollamak, darbeyi çok muhtemelen bilmesine rağmen haber vermemek gibi adamlarına karşı yapılması gereken S400 almak gibi kontrolü bizde olmayacak bir sürece girmek değil, İncirlik'i önce gizli ve kısmen, sonra giderek artan oranda, karşıdan cevap gelmiyorsa tamamen ve bir süre sonra ilelebet kapatmak

(kapatmakla tehdit etmek), Türk kamuoyunun medyasının muhalefetini tamamen birleştirmek (tabii bunun için de onlara iyi davranmak), üçüncü taraflarla gereksiz kavgalardan adım adım çekilmek, dünyaya derdimizi çok daha iyi anlatabilmek olmalıydı. Bu yapılamaz bir şey değildi. Eğer olur da sonuç vermeseydi de o zaman derdik "elimizden gelen en rasyonel şeyi yaptık olmadı." Şimdi gelinen noktada yalnız, ambargolu, hasımlara karşı giderek zayıflayan, hırçın irrasyonel görünen, ekonomisi batmanın eşiğinde, herkesin çakmaktan zevk aldığı bir ülkeyiz. Bundan daha kötü ne olabilirdi?